

MENČE

Menče je obsedela na klopi pred hišo. Z vročnimi očmi je zrla za Dorotejo, ki je odhajala po stezi na njivo. Morala bi bila iti z njo, a je bila tako na koncu s svojimi močmi, da bi se zgrudila, ako bi le poizkusila vstati. Želela si je le eno, da bi počivala, počivala, dokler bi se ji ljubilo.

Bilo je poletje. Sonce je že zahajalo za Šance, krvavo se je pogrezalo za meglice na obzorju. Brda so ležala v senci, v samotnih hišah na pobočju Škabrijela so gorele šipe. Temni vrhovi Trnovskega gozda so bili pogrnjeni kot z višnjevimi plaščem, mrak je že legal na goriško in na solkansko polje. V mestu, na Oslavju, vserod so se že užigale luči. S Svete gore so mežikale, kakor da so zvezde pale na golo skalovje.

Odpel je poslednji zvon, Menče je še vedno molila. Skoraj ni opazila, da se je medtem že naredila noč. Pokrižala se je, suhe roke so ji zdrknile v naročje. Zagledala se je v okroglo kamnito mizo pred seboj, kakor da ji počivajo oči.

Tako blagodejno tiho je bilo okoli nje. Od kolovoza, ki je vodil v polje in do Soče, so stale le redke nizke hiše. Tako pokojne, kakor da stojijo daleč kje na samoti. Šum mesta za tenjami murv, češenj in breskev, je bil prav tako medel ko blestenje zvezd. Iz sosednje hiše se je nenadoma razlegnil tako razbrzdan smeh, da je Menče dvignila glavo. Ona se v svojem življenju nikoli ni tako drzno zasmejala. Vendar ji je kakor ob spominu nasmeh spreletel obraz. Smeh v sosednji hiši je potišal, kakor da se je pogreznil v noč. V temo je romala vrsta starih, trohnečih murv, ki jih je bila vojna ranila do stržena.

Soparica, ki je pritiskala ves dan, niti tedaj ni prenehala. Ozračje je bilo brez vetriča, niti narahlo ni zašumelo listje. Menče je trpela. Bilo ji je, kakor da se ji odpirajo vse potnice, čutila je zamolklo razbijanje v sencih.

»Marija,« je s strahom pomislila, »kaj je z menoj?«

Saj ji potenje in čuden občutek po telesu nista bila čisto nova. Nekatero jutro se je vsa premočena prebudila. Med lopaticami jo je zbadalo, kakor da jo reže oster nož. Kdaj pa kdaj se je morala dvigniti pri delu in stisniti ustnice, da ni zaječala. Sredi poletja je suho pokašljevala. Vselej se je kot osramočena, nekam plašna ozrla okoli sebe. Zoprni občutek, da ji je nenadoma kot sredi zime zadrhtelo vse telo. Že dolgo je čutila, kakor da so ji prsi prazne, tako zelo prazne, izvotljene ko buča. Vsa ošibljena bi se bila nekatero minuto najrajši zgrudila. Z vso silo svoje volje se je držala pokonci. Ni ji bilo toliko do življenja, kolikor do dela. To stanje je prihajalo tako počasi, a vztrajno, da se ga nazadnje skoraj ni več zavedala. In ni iskala pomoči. Mislila je, da mora tako biti.

Tistega dne pa je bila nenavadna. Kakor da ji je izkapljala vsa kri, je popoldne nenadoma omedlela na njivi. Poživila jo je zopet voda. Nikoli je ni prevzemal strah pred boleznijo ali pred smrtjo, tedaj pa ji je za trenutek ko mrzla roka segel v dušo. Sramovala se je, da bi bila odšla z njive in legla. Tega še nikoli ni storila. »Bom že do večera,« je rekla. Dostala je... Zdaj je lezla v dve gube, zdelo se ji je, da se bo zlomila na mizo. Nagnila je glavo, kakor da prisluškuje bitju srca. Lovila je glasove otrok, ki so vreščali v hiši za hrbtom.

Vzravнала se je in si znova hotela obrisati pot s čela. Roka ji je zastala pred obrazom in ji je zopet pala v naročje. Z muko se je ozrla v mrak, pod latnik, ki se je širil do kolovoza. Doroteja je prinesla v predpasniku solate in jo je vrgla na klop pred hišo.

»Huda ura bo,« je rekla. »Tam zadaj je vse zatlačeno, bliska se.«

Menče se je prijetno vznemirila, kakor da ji ta novica prinaša neko olajšanje. Ozračje je bilo zadušno, morda bo potem laže dihala. Doroteja se je z obema rokama oslonila na mizo in jo je gledala.

Starka je bila gluha ko stena in vsa otročja. Sprememb, ki so se izvršile poslednja leta, ni razumela, sprejemala jih je z zmajevanjem glave. Govorila je, veliko govorila, si zamišljala odgovore, ki jih ni bilo, nanje je zopet navezavala besede.

»Kajpada, pošteno bo ohladilo. Saj danes bi bila tudi jaz kmalu omedlela... Da bi le toče ne bilo! V Furlaniji je oni dan že pobila. Ono leto je padala v Brdih tako debela ko moja pest... Od česa bomo živeli?«

Pomolčala je nekaj trenutkov.

»Svečo ponesem Mariji na Sveto goro, sem jo že zaobljubila. In nahrbtnik krompirja frančiškanom... Zgoraj je vse suho, vse požgano, same skale, saj nimajo kaj jesti...«

Govorila bi bila ure in ure... Doma je bila od beneške meje, njenih osemdesetih let ni dočakal nihče njenih, vsi so ji bili že pomrli. Bila je ko prirasla k zemlji, upognjena in zagorela, borni zaslužek je znesla na božja pota.

Menče se ji je kdaj pa kdaj rahlo posmehnila, tedaj se ji ni mogla. S trudnimi očmi, da so ji veke lezle vkup, je zrla v njeno tenjo. Nikoli prej ni pomislila na to, a tedaj ji je zavidala starost in zdravje. Jezus, saj ona še nima petdesetih let, a je že tako zaničeva!

Gospodinja je postavila luč na okno v veži, da je svetloba padala pred hišo. Nato je prinesla večerjo. Tisti večer sta bili Menče in Doroteja sami. Starka se je poželjivo sklonila nad krožnik, Menče se ni zganila.

»Ali ne boš?«

Ni ji odgovorila. Jed, ki se ji je ponujala, je imela nad vse rada.

Oči so ji bile lačne, v izsušenih ustih se ji je nabirala slina. Vzela je žlico. Komaj jo je dvignila, že jo je zopet položila na mizo.

»Ne moreš? To naredi sonce. Morala bi leči in si deti kaj mrzlega na glavo.«

Menče je sklanjala glavo, kakor da jo ima dremavec, a je bila izredno budna. Telo ji je prevzemal mučen občutek, kakor da se ji strup pretaka po žilah. Dorotejino govorjenje ji je težko delo. Njene besede, kakor da bi ji ledene kaplje bile na glavo. Zamislila se je, toda misli so ji bile raztrgane kot oblaki v jeseni. S težavo jih je zbiralala kot raztresene jagode v travi.

Šele tedaj je čisto jasno pomislila, kako strašno je bila oslabela od tiste pomladi. Hujšala je, kakor da so ji tedni rezali meso s telesa... Stresnila se je v mrzlici in se ozrla po blisku, ki je obsinil vzhodni del neba. Doroteja se je pokrižala. Menče je za trenutek zamižala, višnjev-kasta svetloba ji je trepetala pod vekami... Ni več mislila na smrt in na bolezen. Pomislila je na nekaj drugega, sladkejšega, tesno povezanega z življenjem... V nasmehu, ki ji je legel na ustnice, je tlela le še rahla senca obupa.

Gospodinja je prišla po posodo.

»Zakaj niste jedli?« se je začudila.

»Saj ne morem. Ne počutim se dobro.«

Govorila je plaho, z opravičevanjem, kakor da je zanemarila neko delo. Gospodinja jo je nekaj hipov molče gledala.

Bila je doma iz iste vasi kot Menče. Visoke postave, plavolasa, prerresna za svoja leta. Še mlada je bila prišla služiti v mesto. Omožila se je z nekim kmetom iz predmestja, Furlanom, njuni otroci so govorili italijanski. Menče je prihajala vsako leto na dnino k nji, po nekaj tednov je ostajala v hiši.

»Lezite!« je rekla. »Bledi ste in vsa se tresete. Zakaj ne ležete?«

»Saj bom legla.«

»Kar lezite. Bo že Doroteja pomagala pospraviti.«

Gospodinja je odšla.

Menče se je dvignila, a se je morala opreti ob mizo, da ni pala. Oprijemajoč se zidú je pridrsala do gospodarskega poslopja, ki se je ko stransko krilo hiše vleklo med češnje in breskve. Nad hlevom je bila zraven poda za seno sobica z dvema posteljama. Prostor za deklo, ki je že več let niso imeli. Čez poletje sta spali v nji Menče in Doroteja.

S težavo je prišla po stopnicah in zatipala v mračno praznino. Ponavadi je hodila po temi spat, le redko je prižgala konček sveče, ki je stal na oknu. Zaradi čudne tesnobe, ki ji je stiskala dušo in jo polnila s strahom, bi bila najrajši prižgala luč. Ni imela več moči. Pritipala se je do postelje in se z jekom vrgla na odejo.

Oddahnila se je. Čutila je, kakor da ji je telo umrlo in ga ne čuti več ter ji le misli burno delujejo. Obhajala jo je bridka zavest, da dolgo ne bo več vstala. Saj si tega tudi ni želela. Bila je skoraj brez želja, kakor do smrti utrujeni ljudje. Najrajši bi bila zamižala in zaspala tako trdno, da bi več ne čutila, kaj se godi z njo in okoli nje. Pa je vedela, da ne bo mogla zaspati. V tistem bedecem, grenkem stanju brez želja jo je le za trenutek zmotila misel na dolžnost.

Po večerji bi bila morala še to in ono podelati. Zdaj se mora Doroteja mučiti mesto nje. Moj Bog, saj še v grobu ne bo imela miru! Jutri, je pomislila. To jo je potolažilo. Telo se ji je pogreznilo v pijano ugodje popolnega odpočivanja. Da bi bila le noč zelo, zelo dolga! Pozdravila bi se in bi si odpočila.

Zbodlo jo je v hrbtu, da je glasno zaječala. Tedaj je bila sama in se tega ni sramovala. Skozi napol zaprte veke je strmela v edino okno, ki je držalo proti zapadu. Od tam, od Karnskih alp čez Brda, prihajajo nevihte. Nebo se je zdelo kot veliko oko, ki se je žareče odpiralo. Ob vsakem blisku se je sobica zasvetila v čarobnem ognju. Žar, ki se je venomer porajal in zopet ugašal. Bližajoča se nevihta ji je ko môra ležala na prsih, ob bliskih so se ji trgale misli. Rada bi se bila ločila od bolečin, od podmolklih strahov in njene notranjosti, a se ni mogla. Bila je ko priklenjena nanje.

Zavzdihnila je tako globoko, tako bolešno, da se je prestrašila. Ta vzdih, ki ji je prišel iz dna duše, se ji je zdel kot upor zoper Boga. Ustnice so ji nehote zašepetale prošnjo za odpuščenje, a niso prišle do konca. Žareč blisk je pretrgal temo, oster grom je preletel nebo. Menče je napela vse moči, da je dvignila roko in se pokrižala. »Bog in sveti križ božji!« Veter je loputnil z oknicami, v drevju je zašumelo. Menče je laže zasopla. Prsi so se ji dvigale, lovila je z ustnicami ko riba, ki na suhem hlasta po zraku. Pale so prve, debele kaplje dežja, veter jih je zanašal v sobo, da so štropotale po podu.

Doroteja je prisopla in zaprla okno. Nato je stopila k postelji.

»Toča bo,« se je prekržiževala. »Bog se nas usmili! Dala sem za mašo, da bi nas Bog rešil suše... Ali ti je še zmeraj slabo? Tudi zate bom molila.«

Bili sta nekaj trenutkov tiho.

»Na odeji ležiš? Nimaš moči? Saj to bi si bila lahko mislila... Počakaj, da ti pomagam.«

Doroteja je bila kot otrok, ki nerodno streže drugemu otroku. Menče je bila vsa v znoju, ko je slednjič napol slečena obležala pod odejo. Na okno so trkale debele kaplje.

Starka se je slekla v temi in z glasnim vzdihom legla. Iz kota je prihajala njena vroča, pretrgana molitev. Hči obubožanega kmeta, ki je morala zgodaj po svetu. Njena molitev, njene besede, vse se je vrtelo le okrog polja in slabih letin. Bila je rjava in izsušena, kakor da je pravkar prilezla iz zemlje, sključena, kakor da zopet sili v grudo.

Tudi Menče je molila. Bolj v duhu kakor z ustnicami. Ni sklepal rok, ki so ji ko mrtve ležale ob telesu. Ni molila za polje, iz strahu pred točo, ni prosila za svoje zdravje. Šepetala je k Bogu iz skrivnostne žeje svoje duše. Saj bolezní v tistem trenutku skoraj ni več čutila. Ozračje se je shladilo, zdaj je laže dihala. Svinec, ki ga je prej čutila v telesu, se je razlil v topo omamo. Tudi okolica ji je izginila. Le podmolklo se je zavedala, da ledena zrna bijejo ob

šipe. In da je silovit tresk preklal tišino. Nato se je toča spremenila v močan dež, ki je lil z vetrom. Šipe so neubrano zvene. V žlebu, ki je vodil mimo okna, je pelo.

Doroteja je poslednjikrat dvignila glavo, v skrbi za polje zastrmela v okno, nato je trdno zaspala.

Menče je začumela. Po nevihti se je čutila olajšano. V vročici, v kateri je plavala kot v ognju, ni mogla trdno zaspati. Visela je v polprebujenosti kakor v mučnih sanjah. Vendar se je popolnoma predramila šele, ko je dan že sijal skozi okno.

Doroteja se je oblačila in pogledovala skozi šipe.

»Bog je bil dober,« je govorila sama s seboj in z vsem svetom. »Dežuje. Toče je bilo malo, Bog je bič samo pokazal.« Stopila je k Menčini postelji. »Ali ti še ni boljše? Nič ne maraj! Danes težko, da pojde kdo v njivo.«

Bolnica se je poizkusila dvigniti, a se je zgrudila nazaj na posteljo. Bila je suha ko trska, nič je ni bilo, zato se je le začudila, da je njeno telo tako težko.

»Ali ne moreš?«

Odmajala je z glavo. Ne, ne more, res ne. In ji je bilo bridko. Še nikoli v življenju se je ni zgodilo, da bi zjutraj ne mogla vstati. Bridkost se ji je strnila v solzo, ki ji je ostala na trepalnici.

»Ne trudi se! Le polezi, pa bo dobro! Saj ne boš nič zamudila... Prinesem ti kave.«

Starka je oddrsala po lesenih stopnicah. Vrnila se je s skodelico kave in velikim kosom polente.

»Le jej, da boš zopet prišla na noge!«

Menče se je le trudno, grenko nasmehnila.

»Slabo, ako ne boš jedla. Tu imaš na oknu. Sobota je, tudi jutri še lahko počivaš, v ponedeljek boš zdrava... Živini moram nastlati...«

In je odšla. Menče je ostala sama. Pogled je z muko upirala v edino okno, skozi katerega je gledalo sivo nebo.

Vsako leto ob času, ko so bile trave v nižavah že zrele, je Drejc z ostalimi kosci iz kanalskih grapá in z banjške planote odhajal za delom »na deželo«. Možje in fantje, ki so imeli doma le malo ali nič zemlje. Z nahrbtniki, s snetimi kosami, ki so jih privezali na kosišča, so prihajali od severa. Zagoreli in trudni so počivali ob studencih, jedli suh kruh in pili vodo. Kosili so v goriški okolici, pogledali v Furlanijo in na Vipavsko, slednjič na Kras. Z zaslužkom so se v gručah in posamič vračali; doma so jih čakale pozne trave.

Le Drejc se je vračal vsako leto zelo kasno, šele na jesen. Ni imel doma, niti pedi zemlje, a če bi jo tudi imel, bi ga ne vleklo v hribe. Z ostalo družbo je prišel do Gorice, stopil z njo v prvo krčmo, nato se je poslovil na Solkanski cesti. Samcat je krenil na levo, na pot, ki je vodila med raztresenimi hišami, med vrstami murv in brajd, izza katerih so gledale češnje in smokve.

Tako tudi tisto leto... Bil je nekoliko vinjen kakor vselej, kadar se je vračal s košnje. In s praznim žepom. To je kalilo njegovo dobro voljo, čutil se je osramočenega, le za silo je dušil očitke.

Kakor vsako poletje, se je tudi tedaj namenil h kmetu, kamor ga je bila uvedla Menče, ki mu je bila doma soseda. Ker niso imeli hlapca, je ostal na dnini, da je ponehalo najhujše poljsko delo in trgatev. To se je ponavljalo že vrsto let. S prav tako gotovostjo so lahko računali nanj, kakor on nanje. Tisti tedni so bili zanj najlepši in najbrezskrbnejši v celem letu. Nihče ga ni preganjal, bili so redkih besedi, brskal je po polju in okoli hiše, v soboto so mu zaslužek odšteli na roko. Res, da mu je bila dlan votla in se mu je denar hitro porazgubil, a ni rad mislil na to. Mislil je na pijano omamo, v kateri se je počutil srečnega in ki se mu je na ponedeljsko jutro že izkadila. Ostala mu je le troha sramovanja pred ljudmi in pred samim seboj, rahel kes, ki ga je s trdim molkom potlačil vase. Iznebil se ga je prav tako naglo kot zaslužka...

Dež, ki ni nehal od nočne nevihte, je — vedno redkejši — še vedno pršil. Z desno nogo, ki mu je bila nekam trda v stopalu, je Drejc poplesal po plitkem blatu; pri tem se mu je visoko, sloko telo potresalo, kakor da bi se mu hotelo zlomiti. Oster, malce rdeč nos, ki mu je štrlel izmed ohlapnih lic, mu je visel za spoznanje po strani; rjavi lasje so mu izpod vegastega klobuka silili na ozko čelo. Bilo je videti, kakor da venomer nekaj tuhta predse; pred ljudmi si je nadeval izraz svečane resnosti. Zdaj pa zdaj se je ozrl na desno ali na levo, kjer so pred hišami ali v sadovnjakih stali ljudje. Pozdravljal jih je z dviganjem roke do višine klobuka kakor stare znanke. S tem ali z onim je spregovoril, ne da bi se ustavil.

»Saj bi ne bil še prišel,« se je trudil, da bi skril vinjenost, »a vem, da me že težko čakajo...«

Dospel je, hrupno sedel na klop za okroglo mizo pred hišo, kakor da je prišel domov. Dež je ponehaval, skozi preklane oblake je sililo sonce, trtno listje na latniku se je svetilo od mokrote. Zrak je bil svež, zemlja je dišala; Drejc je vdihaval oboje, sveži zrak in duh zemlje, bilo mu je prijetno ob srcu. S komolci se je oslonil na moko mizo in zastrmel tja čez njive, ki so obrobljene od dreves ležale ko na dlani. Če je pomislil na dom, na ozke klance, na skalnata pobočja, skoraj ni mogel verjeti, da je taka zemlja na svetu. Tiste njive, tiste trte — kakor da so ga čakale od pomladi in ga pozdravljale...

Nikoli ni stopil naravnost v hišo, posedel je, da je kdo prišel in se mu začudil... Gospodinji se je odkril in se napol dvignil pred njo. Z nasmehom na licih, z napol zaprtim desnim očesom je samozavestno mežikal v njen obraz.

»Zopet sem tu,« je dejal.

V tistem trenutku mu je ugasnil nasmeh. Vsako leto ga je gospodinja pozdravila z vzklikom: »O, Drejc!« Sedaj nič. Tega se je zavedel šele, ko je moral on prvi spregovoriti. In vsakikrat je na

njegove besede odgovorila: »Prav.« Nič drugega. Odšla je in mu prinesla četrtinko vina. Sedaj pa nič. Stala je na mestu in ga je gledala z resnim obrazom, kakor da je v zadregi. Drejc je imel oster čut za take stvari, obšla ga je grenka slutnja, hlad mu je šel po telesu. Sklenil je, da bo govoril naravnost.

»Ali me letos ne boste potrebovali?«

»Letos bo težko kaj,« je ženska umaknila pogled in pobrisala nekaj trtnih listov z mize.

Drejc je bilo, kakor da ga je zadel udarec po glavi, a nikoli ni kazal svojih občutkov.

»Kako da ne?« se je smešno spačil, kakor da jemlje vse vkup le za šalo. »Ali sem se vam mar kaj zameril?«

»Zakaj bi se bil zameril? Sinova sta nekoliko odrasla, časi pa so tudi taki, da moramo gledati na vsako liro...«

Drejc je stežka požrl slino. Čutil je, da ga popušča pijanost. Časi so taki? Stara pesem, ki jo je tisto poletje večkrat slišal. Če bi bil vsaj slutil! Ne bilo bi ga tako zadelo, ako bi ne bil s tako samozavestjo prišel k hiši. Tovariši so ga zavidali za tiste brezskrbne tedne, s katerimi se je pred njimi bahal. Hišo in zemljo okoli nje je poznal kot svojo dlan, vleklo ga je k nji kot v jeseni ptice na jug. Ni mnogo skrbel za bodočnost, a tedaj ga je zapekla misel na vso dolgo jesen in zimo do pomladi. A ni bilo samo to. Odpoved ga je najhuje zadela zaradi nečesa drugega, kar je bilo ljudem skrivnost, in se mu ko trn zapičila v srce. Ni se mogel otresti občutka krivice. Hiša je bila bogata, da so kar mešali po denarju, le skopušstvo jih je tiščalo v krempljih... Ni bilo zlè besede iz njegovih ust. Požrl je presenečenje.

»Če ni, pa ni,« je skomizgnil z rameni, se dvignil in se poizkusil nasmehniti. Nato se je oziral preko njive, pod brajdo in po sadovnjaku, kakor da nečesa išče. »Kje pa je Menče?«

»V sobici je, leži. Včeraj jo je prijela slabost.«

Bal se je, da so tudi njo odslovili. Torej je tu? To ga je navdalo z zadovoljstvom, a hkratu ga je novica čudno vznemirila. Leži? Delal se je ravnodušnega, a ga je stisnilo za srce, rdečica mu je zaplala v obraz. Odhrkal se je in pogledal proč.

»Pa ni kaj hudega?« je zategnil.

»Upam, da ne,« je gospodinja odhajala. »Danes še nisem utegnila pogledati k nji. Saj jo boste obiskali, ne? Če česa potrebuje, mi poveste... Za danes lahko ostanete pri nas, saj se vam ne mudi...«

Drejc je stal na mestu in gledal za žensko, ki je izginila v vežo. Nato je odprl pogled v tla in se zamislil. Tedaj ni več čutil pijanosti. In ni več mislil na to, da je brez dela. Če je Menče bolna, ga ne mika, da bi ostal. Vsaj ne tako kot prej. Ni pomnil, da bi bila kdaj ležala ali tožila za kako boleznijo kot druge ženske... Nikoli se ni vdajal hudim mislim, a tedaj je občutil, kakor da se mu je življenje usodno prelomilo. Zavzdihnil je.

Zganil se je in šepaje šel po vegastih stopnicah. Odprl je v nizko, mračno sobico, iz katere je udaril duh po potu, hlevu in senu. V širokem pramenu svetlobe, ki je padal skozi špranje napol zaprtih vrat, je zagledal Menče. Bila je tako drobna, kakor da bi otrok ležal pod odejo. Obraz ji je bil blede, da se skoraj ni ločil od rjuh. Čumela je, a se je nenadoma predramila in na široko odprla oči. Pogled ji je pol začuden, a pol vzradoščen nepremično obvisel na Drejčevem obrazu.

»Ti si?« je dahnila in se zganila pod odejo.

Saj ga je pričakovala. Vsako leto ga je pričakovala. Vsakikrat ga je prva zagledala z njive, ko se je neroden, napol pijan prizibal do hiše. Med delom je ves čas mislila nanj. Toda nikoli s tako vročo željo, da bi ga videla, kot v bedenju tiste noči in tistega jutra.

Drejc je stopil do postelje. V mraku je opazil, kako je prej blede obraz pobarvala rdečica. Tisti obraz, ki je bil ves otroški, poln svetle, zatajevalne ljubezni. Popravila si je usta, kakor da jo žeja.

»Kako je, Menče?«

»Tako je,« je rahlo zavzdihnila, a obraz ji je bil kot pregrnjen z nasmehom. »Saj vidiš. Ležim. Dobro je, da si prišel. Človek nima nikogar svojih... Bala sem se, da te letos ne bo.«

»Prišel sem, a ne morem ostati.«

Drejc se je trudil, da bi mu glas ne zvenel bridko. Ni se mu posrečilo. To je čutil in nejevoljen stresel z brki.

»Kako da ne?« je bolnica zopet pobledela.

»Ne potrebujejo me. Fantje so zrasli.«

Menče je bila tiho. Obrnila je glavo in se zazrla nekam v steno, v madež vlage, ki je imel podobo čudne živali. Saj to je slutila, a prej nikoli ni marala misliti na to. Zdaj je prišlo. Tegoba ji je legla v oči, a svetel izraz na obrazu ji ni ugasnil.

»Saj tudi jaz ne bom mogla več delati,« je rekla za tolažbo.

»Bova pa skupaj odšla domov.«

»Če bom le mogla. Ali mi odpreš okno?«

Dušilo jo je. Drejc je stopil k oknu in ga je odprl. V sobico je zavela strujica svežega zraka. Menče ga je zajemala s kratkimi, gostimi dihi, kakor da jo žge, a se ga ne more nadihati.

»Nič ne pogledajo k tebi.«

»Saj bi mi tako ne mogli pomagati.«

In vendar ji je bilo malo prej strašno hudo, da je tako sama. Sedaj je na vse pozabila. Zrla je Drejca, ki mu je bil obraz kot trda skorja in je gledal nekam preko nje. Ni ji mogel skriti mehkobe, ki se je je sramoval. Bilo ji je dobro, tako zelo dobro. Milo se ji je storilo.

»Daj mi tisto tam na oknu!«

Drejc ji je prinesel skodelico kave.

»Saj je že mrzlo.«

Ni mu odgovorila. Bila je hudo žejna, imela je suha usta in ožgano grlo, popila je nekaj požirkov. Stari fant je poiskal stolec brez naslonila, ga pomaknil k postelji in sedel.

»Kaj pa ti je? Saj nikoli nisi bila bolna.«

»Ne vem, kaj mi je. Tako slabo se počutim. Saj bi rada vstala, a ne morem. Kar pala bi.«

Drejc je gledal v pod in nekaj časa ni vedel, kaj naj reče.

»To preide,« se je slednjič odhrkal. »To vse preide,« je tolažljivo zapel z glasom. »Saj si taka, kot si bila,« je lagal. »Le bolj blede si.«

»V obraz že,« se je Menče prizanesljivo nasmehnila. »V obraz bom zmeraj taka. Toda po telesu sem vsa obtesana. Same kosti so me... Da bi videl! Poglej!«

Trudila se je, da bi odvihala tesen rokav jopice, a se ji ni hotelo posrečiti. Nato mu je iztegnila belo, koščeno nogo izpod odeje... Drejc jo je pogledal po strani, z neprikritim sramovanjem, a vendar radovedno. Bilo je prvič, da je videl delec tiste golote, ki je ni kazala vsem ljudem. Biló mu je, kot da se mu je dala vso, vendar je bilo zanj to bridko doživetje. Kar je videl, je bilo komaj podobno človeški nogi. Belina, izpod katere so štrlele ostre oblike kosti in se odražale modre žile. Zamizal je za trenutek, kakor da je začutil ščemenje v očeh, tako mu je šlo do srca. Tedaj se je noga zopet umaknila pod odejo.

»Bog pomagaj!« je vzdihnil iz grenkosti. »Pa vendar ne! In jaz sem upal, da bi se to jesen že slednjič vzela.«

Bolnica ga je pozorno pogledala, tiha iskra hvaležnosti se ji je zasvetila v očeh. Nato jo je nenadoma obšla taka žalost, da bi se bila najrajši razjokala. Stisnila je ustnice, ki so ji trepetale. Ne bi bila rada umrla, tedaj še ne. Premagala se je. Misel, ki jo je že dolga leta nosila v srcu, je bila močnejša ko smrt in bridkost.

»Ali si dobro zaslužil?« je vprašala.

»Ne preveč dobro,« je Drejc naglo razumel in obrnil obraz v steno. »Letos je šla trda. Toliko, da smo se prebili. Vrh tega sem si kupil novo srajco. Stara je šla že na kose.«

Res, imel je novo srajco, četudi je bila že hudo zavaljana in je smrdela po potu. Menče je dobro vedela, kaj pomeni izgovor s srajco. Pa ni bila razočarana. Zadosti ji je bila beseda, že mu je verjela, ker mu je hotela verjeti. Če bi ji rekel, da sije sonce, že bi jo grelo, četudi bi bila noč. Opazila je, da mu je nerodno, zanj ji je bilo hudo.

»Saj se tako ne mudi,« mu je poizkusila odgnati senco z obraza. »Prej moram ozdraveti. In tudi potem še lahko počakava s poroko.«

»Lahko,« se je Drejcu oddahnilo. »Pa boš ozdravela?«

»Seveda bom. Upam, da bom. Takoj bi ozdravela, če bi šla k zdravniku.«

Drejc jo je gledal nekaj trenutkov, nato se je naglo dvignil, kakor da mu je rešilna misel preblisknila možgane.

»Po zdravnika pojdem,« je rekel odločno.

»Ne,« mu je branila Menče. »Ne po zdravnika! To preveč stane. Zdravila mi prinesi! Pojdi k zdravniku in prinesi mi zdravila!«

Zaradi svetle misli, ki jo je nosila pol življenja in je ni hotela pokopati, je iznenada začela trdno verjeti, da ozdravi.

»Da,« jo je Drejc gledal. »Da,« je mencial, kakor da se ne more odločiti.

»Toda ne za tvoj denar,« je Menče ujela njegovo misel. »Ti hrani, potreboval boš še za nujnejše stvari. Saj imam sama. Tu je, pod vzglavjem, na levi strani.«

»Ne maram,« je Drejc zganil z ramo. »To bom že jaz. Ni vredno besede...«

»A jaz nočem, da bi ti trosil,« se je Menče z muko upirala. Govorjenje ji je črpalo moči. »Tu je, vzemi, jaz ne morem. Ali pa ne bom pila zdravil. Saj sem zaslužila, hvala Bogu!«

Drejc se ni več branil. Vzel je denar, ga potežkal na dlani in ga vtaknil v žep.

»Kmalu pridem,« je rekel.

In še vedno ni odšel. Stal je ob postelji in gledal bolnico, ki jo je bila obšla nenadna grenkost in je z vso silo svoje volje hlinila radost. Tega Drejc ni opazil, duh mu je bil odsoten. Le počasi se je okrenil in odšel skozi vrata. Bolnica je z dolgim pogledom strmela za njim.
(Dalje)

ETBIN BOJC

OSEBNOST IN STIL

(K problemu naše kulturnosti)

V pojmovanju človeške osebnosti nahajamo podobne razlike in opredelitve, izvorne in sestavne tipičnosti, kakor v splošni pre-rezni človeški kulturi.¹ Po osnovni razdelitvi vse kulture v snovno in duhovno smer, ki je kulturoslovcu kakor dušeslovcu izhodiščni vidik za nadaljnje spoznavno razglabljanje, razpada i človek in vse njegovo kulturno dejanje in nehanje v osebnostnem smislu na d v o j e življenjskih stilov, dvoj e izraznosti. Na umu mi je namreč tisto vnanje in notranje dvojno javljanje in prikazovanje človeškega življenja in stvarjanja, ki ga po eni strani snovna usmerjenost izraža v občestvenem značaju tako zvanega kolektivnega tipa, po drugi pa duhovna v osebnostnem značaju tako zvanega individualnega tipa. V teh dveh osnovnih kulturnih smereh moremo v nadaljnjem razpravljanju prikazati prav zanimivo razdvojenost v človeški posameznikovi kot

¹ Prim. moj članek: Krščanstvo in marksizem ob prelomu kulture, DS, 1934.

MENČE

Po Drejčevem odhodu se je čutila slabšo, kakor da ji je njegova navzočnost dajala moči. Vera v ozdravljenje, ki je bila še malo prej tako trdna, ji je pobledela, vendar je še vedno rahlo zaupala v pomoč. Saj je Drejc še pravkar odšel, a so ji bile minute tako strahotno dolge; zdelo se ji je, da ga ne bo mogla dočakati.

Zaprla je oči, ne da bi spala, ampak da bi tako laže pričakovala. Ko so čez čas zacvrkutala vrata, se je vsa razveselila in odprla veke. Bila je gospodinja, ki je z rokami ob bokih obstala ob postelji.

Menče ji je le težko odgovarjala.

»Če boste le slabi, vas bomo morali spraviti domov.«

»Ne domov,« je bolnica zaprosila skoraj tiho. »Saj nimam nikogar, da bi mi prinesel le kozarec vode.«

»Pa v bolnišnico. Tam boste bolj postreženi.«

Menče se je zgrozila. Njene mirne, tako pokorne oči so uporno zastrmele v gospodinjo, ki se je malomarno ozrla na polje, na sadovnjak, na katerega je sijalo sonce. Vso jo je prevzel prirojeni, kmečki strah pred bolnišnico. Že beseda sama — kakor da bi imenovali mrtvašnico. Bridkost, proti kateri se je ves čas bojevala, se ji je strnila v bridko kapljo in ji vroča kanila v srce.

»Le v bolnišnico ne,« je zastokala. »Saj to je le slabost, kmalu bom na nogah... Drejc je šel po zdravila...«

Poslednje besede je izgovorila tako tiho, da jih je bilo komaj slišati.

»Kam je šel Drejc?«

»Po zdravila. Po zdravila je šel... Saj se mora vsak čas vrniti.«

Ženska je molče odšla. Bolnici je bilo prvič v življenju tako čudno grenko ob srcu. Nikoli dotlej ni bila v napotje tujim ljudem, vedno si je zaslužila za hrano in ležišče. Po gospodinjinih besedah pa je čutila, da je odveč in da jo mečejo na cesto. Pa je včasih mislila, da je tista hiša, s katero je bila povezana v delu, njen drugi dom... Ostal ji je le Drejc. Njena misel se ga ni še nikoli tako vroče oklepala ko v tistem trenutku.

V rahli mrzlici ji je kakor v blaženih sanjah stopala njegova podoba pred oči. Hkratu je mislila na rodno vas, ki je ležala v gubah banjške planote. Skupina poslopij v tesnem kotu siromašne zemlje. Po vojni so bile hiše na novo sezidane, od daleč so se zdele gosposke, a v resnici je bilo v njih več siromaštva ko kdaj prej. Na Menčinem domu so imeli polno hišo otrok, bratov in sestra. Nekaj jih je pomrlo, starejši brat je prevzel posestvo, drugi brat je šel po svetu, dve sestri sta se omožili. Le Menče, najmlajša, je ostala sama. Saj ni bila grda, le malo šibka za kmečko delo. Fanta, ki je nekaj časa zdihoval za njo, so bili ubili v pretepu. To je bilo že davnaj, njegovega obraza in

imena se je komaj še spominjala. Služila je za deklo. V letih, ko je začela siveti in slabeti, niti za deklo ni več bila. Lovila je dnine. Na domačem podstrešju je imela posteljo, na skupnem ognjišču je smela pristaviti lonec k ognju. Dôma se najrajši ni spominjala. Oče je umrl brez oporoke, med brati in sestrami se je začela tožba za dediščino in svaja. Sodnija je priznala vsakemu svoj delež, ki nikoli ni bil izplačan. Ostala je mržnja, ki jo je najhuje občutila Menče, navezana na posteljo v podstrešju in na prostorček ob ognjišču.

Brat je umrl, tedaj so ji pikre opazke svakinje zagrenile vsako žlico jedi in vsako minuto počitka. Saj skoraj ni smela stopiti v izbo, njen lonček je le redko dobil prostora ob ognju... Ob misli, da bi jo bolno pripeljali v tisto hišo, bi bila najrajši na mestu umrla. Še večja grenkost ji je zalila srce. Tihe žalosti, ki so jo razjedale, je vse življenje sama nosila, nikoli jih ni tožila drugim, razen Drejcu edinemu...

Četudi je zmlada trpela in rila v črno zemljo, so bile njene misli vse otroške in svetle ko poletno jutro. Že davnaj ni več upala, da bi se kdaj omožila, vendar je bilo hrepenenje po fantu prelepo, da bi ga bila opustila. Sončni poletni dan, ko je bila Drejca pobliže spoznala, ji je ko melodija ganljive pesmi ostal v duši. Iz mladosti se ga je le medlo spominjala, bil je v svetu, nato se je nenadoma vrnil s šepavo nogo. Bil je ves resen, zaprt vase, a hkratu bahat in prav tak ji je ugajal. Obstal je pred njo in jo pogledal izpod čela, da ji je vročina šla po telesu. Potem je opazila, da se rad mudi v njeni bližini in se z njo šali po svoje, kakor se ni šalil z nobenim dekletom. Namerilo se je, da jo je našel v solzah in je hotel vedeti, čemu joče. Strašno se je sramovala, vendar ji je dobro delo, da je mogla komu potožiti svoje gorje.

»Da bi mogla kam proč od hiše!« se je zasmejala v solzah.

Drejc se je oziral preko dolgih, belih zidov, ki so oklepali njive in senožeti, obraz se mu je še huje nategnil od resnobe... Hodil je na dnine kot Menče; ker je znal troho vsake obrti, mu vse leto ni zmanjkalo dela. Doma je imel izgovorjeno sobo do smrti, pohištvo je bilo njegovo.

»Midva bi se vzela,« je rekel in je ni pogledal v oči. Pogled je uprl v konice čevljev in izpljunil.

Menče mu je strmela naravnost v obraz. Bilo ji je, kakor da jo je razburjenje zgrabilo za srce in ga ji trga iz prsi. Na to, kar je rekel Drejc, bi si malo prej še misliti ne bila upala. Saj si tudi pozneje nikoli nista rekla, da se imata rada. Zato ni bilo potreba besed. In se nikoli nista objela. Pogledala sta se v oči in si malce topleje stisnila roko, to je bilo vse.

»Ti bi imel samo križe z menoj,« mu je bila takrat odgovorila.

»Sobo imam,« mu je zaneseno pel glas, »tudi posteljo, le ognjišče je treba postaviti.«

»Nekaj posode imam sama.«

»Denarja nimam. Treba ga je prislužiti za poročno obleko in za ženitovanje.«

Pogledal jo je, ki je vsa srečna, zardela in trepetajoča stala pred njim. Bila sta zmenjena. Odšla sta po klancu, obstala in se ozrla drug po drugem. Drejc je dvignil roko do klobuka. Od tistega dne sta si bila fant in dekle.

Menče prve čase ni dvomila, da se bodo uresničile njune besede. Denar, ki sta ga potrebovala za novo ognjišče in za poroko, se ji je zdel malenkost. Bilo ji je kot mladi zaljubljenki, ki nosi skrivnost in bi jo rada razodela vsemu svetu. Zavedala se je svojih let, bila je prepametna, ni marala, da bi se jima posmehovali, zato je molčala. Drejc v pijanosti ni znal brzdati svojih občutkov, zablebetal se je pri petem kozarcu vina. Menče ljudem ni tajila, a tudi ni hotela priznati. Sramovala se je in zardevala, hkratu ji je bilo dobro, da vedo. Zato ni bila nič huda na Drejca, bila mu je celo hvaležna. Le on je poslej ni več pogledal, kakor da se bolešno sramuje in hoče zabrisati, kar je govoril v pijanosti. Menče je postala zagrenjena, trdó se ji je zavozlalo v prsih. Tiho, kakor da zanjo ni nikogar več na svetu, je hodila svoja pota. Drejc ni prenesel prezira. Počakal jo je na klancu in ji zgradil pot, da ni mogla mimo.

Vprašal jo je, čemu je taka. Saj ona ni nič drugačna, le on se je spremenil. S solzo v očesu mu je to povedala.

»Ne maram, da ob meni brusijo jezike,« je rekel mehko. »Ko bova v oklicih, naj izvedo, prej ne.«

Menče je bila potolažena. In ji je bilo žal, da se je tako držala. Le redko sta govorila o poroki, a velikokrat o denarju, ki ga od nikoder ni hotelo biti. Vsako leto, ko sta odhajala »na deželo«, ona s srpom, a on s koso, sta delala načrte. Če bo dober zaslužek, se bosta v jeseni vzela. Pa nista samo zaradi tega z veseljem odhajala z doma. V mestu se jima ni bilo treba sramovati prijateljstva, ljudje so ga jemali kot nekaj naravnega, brez posmeha.

Drejc se je vračal s košnje redno s praznim žepom, zaslužek je sproti zapil. Zagovarjal se je s slabim zaslužkom, opozarjal na kako malenkost, ki jo je kupil. Zdaj srajco, drugič nov klobuk ali čevlje.

»Morda bo drugo leto bolje,« je govoril.

»Pa drugo leto,« je rekla Menče vdano.

V jeseni sta se leto za letom z istimi občutki vračala domov. Menče s skopim prihrankom v mošnjičku, a Drejc zlovoljen na ves svet in sam nase.

V vas nikoli nista prišla skupaj. Obstala sta pred samotno krčmo; Menče je dala Drejcu nekaj lir, da je počakal ob vinu in se v noči vrnil domov.

»Ti bom že vrnil,« je mrmral malce osramočen.

»Kaj boš tisto! Kar je moje, je tudi tvoje.«

In je res bilo. Zase je le v največji sili in potrebi porabila kako stotinko. V ruti je vedno nosila zavezanega nekaj denarja. Sredi zime, ko je bil zaslužek najredkejši, jo je Drejc večkrat pričakal na samem. V zadregi se je praskal po bradi in se ves srdit oziral po rjavih pobojih. Menče je razumela. Odvezala je denar in mu ga je ponudila. Ne, ni hotel vzeti, kaj pa misli, bil je ves hud, a nazadnje mu je denar le ostal na dlani... Do pomladi ji je skopnela poslednja lira.

V svojih najtišjih mislih se Menče že dolgo ni več varala; vedela je, da se z Drejcem nikoli ne bosta vzela. Z leti sta se postarala, oslabela, saj bi se jima ljudje po pravici krohotali. In — saj bi ne zadostovalo, če bi si tudi prihranila zaslužek celega leta. In od česa bi čez zimo živela? Naj ima rajši Drejc nekoliko veselja. Njegove lahkomišelnosti mu niti v mislih ni očitala, ni ga imela za lažnika in zapeljivca... Trezni preudarek je ohranila čisto zase, potisnila ga je v najskrivnejši kotiček duše. Ni si hotela zbloditi sanj, od katerih je živela. Misel, da ima fanta, ki jo je pripravljen vzeti, je tešila njena skrita hrepenenja. Če bi njega, Drejca, ne imela, bi bila zdaj tako sama, sama...

Zdramila se je iz misli in predstav ter vzdihnila. Kopala se je v potu. Hlad je ponehal, sonce je toplo sijalo, od zemlje je žehlala vročina. Zdaj pa zdaj je bilo slišati voz, ki je drdral po kolovozu, razlegnil se je krik otrok, zopet je vse utihnilo. Skozi okno je priletel hrošč in brnel pod stropom. Menče je s trudom prisluhnila v glas zvona, ki je pritrepetal čez polje.

»Še ga ni,« se je vznemirila ob misli na Drejca.

Vstopila je Doroteja in s težkimi, prevelikimi čevlji pridrsala do postelje. Bolnica se ji je z muko nasmehnila, da bi je ne imeli za preveč slabo in je ne odpeljali v bolnišnico.

»Ali boš kaj jedla?«

Odmajala je z glavo.

»Pila?«

Da, pila bo. Bila je žejna, tako hudó žejna. Zdelo se ji je, da je njeno telo velikanska, izsušena goba.

Popila je nekaj požirkov. Čaj ni imel okusa. V vročici, ki jo je vedno huje zagrinjala, bi nobena pijača ne imela več okusa.

»Drejca še ni?« jo je vprašala gospodinja.

»Ne, ni ga še. Saj se tako ne mudi. Morda zdravnika ni dobil doma. Ali pa mora čakati v lekarni...«

Marija, kako jo je mučilo govorjenje! Kakor da bi po strmih hribu nosila težko breme. Poleg tega so se ji trgale misli, da jih je le stežka nizala v smisel.

»Spala bom,« je rekla.

Pa je vedela, da ne bo mogla spati. Morda bo čumela v omotici, a spati ne bo mogla. Hotela je le, da jo puste samo v začudenju, da še ni Drejca... Kaj se mu je pripetilo?

Sonce je palo v zaton, nastal je hlad, naredila se je trda noč. Drejc je še zmeraj sedel v krčmi. Za eno izmed treh miz, pred četrtinko vina, oslonjen na komolce, zastrmel v svoje pijane misli. Le kdaj pa kdaj je dvignil glavo, kakor da se je nenadoma zdramil, in se ozrl po stenah. V pivski sobi, ki je bila obrnjena v ozko ulico, je bil še podnevi tako gost mrak, da je ob ognjišču ves čas gorela umazana žarnica. Za točilno mizo se je leno ko želva premikala debela krčmarica. Bleda natararica z ostrimi ličnicami se je ostudno zibala v bokih, zdaj pa zdaj stopila na prag ter se zdolgočasena razgledala po samotni ulici.

Drejc je bil na slepo srečo stopil skozi tista vrata. V sivem mraku, med tujimi ljudmi mu je bilo, kakor da se je znašel v nekem drugem, tujem svetu, izven sedanjosti in preteklosti, ves pogreznjen v ugodje ob vinu.

Skoraj ves popoldan je presedel sam, le proti večeru, ko se je nehalo delo, so začeli prihajati ljudje. Delavci v zamazanih oblekah, s temnimi obrazi in črnimi rokami. Izpili so svojo četrtinko, nekateri dve, pokadili cigareto, se nekaj časa pogovarjali in odšli. Potepuhi in delomržneži, ki so ves dan postopali v senci hiš na trgu, so zdaj oprezovali za čiki in požirki vina, ti so bili najglasnejši. Prostor je bil navrhan šuma in dima, smradu po potu, blatu in olju. Zasedli so vse mize, da so Drejca potisnili v kot, nekateri so morali stati, ker niso našli prostora.

Drejc, ki je ljubil veliko prostora, je bilo kakor v kleščah. Pot mu je tekel po čelu in ga srbel po hrbtu; lovil je sapo. Izpod napol ugasle zavesti, ki jo je nalašč mamil, se mu je tedaj oglašala misel, da bi se moral dvigniti in oditi. Toda zdelo se mu je, da nikamor ne more iz tistega kota. In mu je bilo prijetno, da se je lahko oslonil na ta izgovor.

Bil je že toliko pijan, da mu je volja čisto ohromela. Toda zavesti še ni bil izgubil, kdaj pa kdaj se mu je živo oglasila vest, a jo je vselej skušal ukrotiti s kakim izgovorom in jo potisniti v ozadje. Toda poleg pekoče zavesti, da nima dela, je bilo največ to, kar ga je delalo čemernega. Pa če bi si bil hotel v tistem trenutku čisto jasno naslikati, kaj počenja, bi se mu bilo le težko posrečilo. Misli in predstave so se mu trgale ko preperele niti. Napenjal je vse sile, da je z muko zbral v neki smisel vse, kar mu je rojilo po glavi...

Pred pijanimi očmi so se mu prikazovali svetli, pisani krogi, ki so padali od luči, sredi njih je stala Menče. Menče! Nje ni mogel vtopiti v vinu, ampak zdelo se mu je, da je nastajala iz sladkih požirkov in ga vsega napajala z grenkobo. Kamorkoli je pogledal, povsod je visela njena podoba, gledala je še iz steklenice in iz madeža na mizi. In vedno — kako leži v postelji, kakor jo je bil zapustil pred nekaterimi urami. In prav iz njenega bledega obraza in suhljatega telesa so vstajali očitki, ki so mu grenili vino in se mu ko trni zadirali v dušo.

Vzdihnil je glasno, tako globoko, da so se mu dvignila ramena in se je preplašen ozrl okrog sebe.

Pivci, ki so se ga tiščali s komolci, so za trenutek prenehali z govorjenjem in so ga začudeni pogledali.

»Ali smo ga naložili čez mero?« ga je nekdo vprašal furlanski.

Zasmējali so se.

Drejc se je zavedel. Od sramovanja in nejevolje ga je mrzel srh spreletel po hrbtu. Čemu se vtikajo vanj? Ali jih on po čem vprašuje? Saj nazadnje besed niti ni razumel in ga tudi nič niso zanimale.

»Niks tajč!« je rekel ostro, izpil ostanek iz četrtinke in naročil novo.

Tedaj se je nalašč ves obrnil vase, kakor da bi hotel po sili pobegniti iz tiste okolice. Kako je zašel tja noter? Še spomini na tisti dan so bili ko ovce, ki so se mu splašile na paši, le z največjo muko jih je zganjal vkup... Da, saj je imel najboljši namen, da prinese zdravila. Toda ko je šepal po poti in venomer odskakoval z desno polovico telesa, ga je nenadoma obšla neznana tegoba. Sam ni vedel, odkod se mu je bilo prikradlo prepričanje, da je Menče izgubljena, da zanjo ni več pomoči. In tedaj je Menče stopila v ozadje, ni se mu več tako smilila ko prej, zasmilil se je sam sebi. Iznenada se je čutil tako strašno osamljenega. Prej, ob pogledu na staro deklè, je bil skoraj pozabil, da nima dela in da se bo vrnil proti navadi zgodaj domov. Brez Menče. Čudili se bodo in ga vpraševali, kaj in kako. Moral jim bo odgovarjati. Misel, ki so jo prej skrivali, jim bo zdaj očita gorela v očeh... Ob teh predstavah se je spotaknil s šepavo nogo, skoraj bi bil padel. Zastokal je... Tegobi se je pridružila jeza, oboje mu je delalo tako pečilo v prsih, tako žejo, da jo je moral zaliti.

V žepu ni imel niti stotinke svojega denarja. Saj ni hotel krasti, še nikoli v svojem življenju ni kradel. Po pravici, četudi ne brez tihega sramovanja, ji bo povedal, da je nekaj malega zapil. Ona mu ne bo nič rekla, niti s pogledom mu ne bo očitala. »Saj si zaslužil,« bo dejala, in vse bo v redu. Da, poznal jo je do dna, tako dobro kakor nobenega drugega človeka. Če se je le spomnil njene dobrote, mu je postalo čudno mehko pri srcu in ga je zaskelilo v očeh... In saj se ne bo veliko zamudil, če za minuto stopi v krčmo. Na dve četrtinki, da si ugasi žejo in zamami največjo grenkost.

Ustavil se je pod prvim izveskom, ki ga je srečal na ulici... Dve četrtinki ga nista utešili. To bi bil lahko vedel. Ko mu je vino toliko stopilo v glavo, da ga je rahlece dvignilo iznad vsega zemskega, je bil ko ponavadi izgubljen. Obsedel je na klopi ko priklenjen, brez volje, brez čuta odgovornosti in treznega razsodka. Grenke očitke, ki so mu le prepočasi tonili v vinu, je zavračal z mislimi, ki so si bile ko dan in noč. Saj za Menče ni več pomoči. Morda pa ni tako zelo slaba. Da bi se opral vsake krivde, se je čimdalje bolj nagibal k pre-

pričanju, da jo je bila obšla le trenutna slabost. Tudi njega je bila nekoč pred leti vrgla vročina, da je bil obležal na poti ko čik. Morda sploh ne bo potrebovala zdravil. Le stroški bi bili zastoj. In če bo še zmeraj slaba... Saj poletni dnevi so dolgi... In je obsedel...

Da bi le ne bilo tiste strahotne tesnobe, ki mu je kljub izgovorom ležala na dnu duše! Znova bi bil zavzdihnil, a se je previdno ozrl okoli sebe... Pri sosednji mizi so govorili slovenski. Hotel je poslušniti, da bi ubežal razmišljanju in očitkom. Toda v splošnem šumu in v pijanosti so mu le posamezne besede razločno prihajale v zavest. Ves popoldan je sedel odmaknjen od preteklosti, a tedaj se mu je začela nenadoma odvijati pred očmi kakor nit z vretena...

Ne, Dreje ni bil tistega kova ko Menče. Ni se vdajal lepim sanjam, a stvarjem tudi nikoli ni pogledal prav do dna. On in Menče — niti za trenutek ni pomislil v nemožnost njune poroke. Če bi bil na to le pomislil, bi bilo že v tistem trenutku zanj vse izgubljeno. Ne bi hotel lagati niti sebi niti drugim. Vsa leta mu je bila prijetna misel, da bo imel ženo, četudi se mu je bila kri že umirila in mu je poželenje po ženski s časom ginilo ko voda v pesek. Kdo je kriv, da se jima želja še ni spolnila? Če je kdaj komu lahko očital, je očital le samemu sebi, niti Bogu ne ljudem. Bil je preprost ko drevo na gmajni, žilavega rodu, ki sprejema vse enako, srečo in nesrečo, zato v tem nikoli ni občutil najmanjše krivice. Vsako pomlad je odhajal z doma s trdno vero, da si bo prislužil in prihranil dovolj denarja. V jeseni si v treznih urah ni tajil, da je neuspeha sam kriv, četudi se je izgovarjal s slabim zaslužkom in z malenkostmi, ki si jih je kupil. Saj sebi ni mogel lagati, le proti dekletu se je opravičeval, ker mu je bilo zaradi sramovanja težko priznati resnico. Kakor se mu je z leti odmikala poroka, se mu čista misel na nevesto nikoli ni potuhnila. Vselej, kadar jo je videl pred seboj, mu je bilo sladko v duši. Četudi je bil po naravi trd in redkobeseden in je pred domačimi skrival svojo ljubezen, se je v vinjenosti pred tujci rad raznežil, rasel v zanosu ko kak južnjak, kakor da govori o mladem, rdečeličnem dekletu. Nič ne de, če se je pozneje tega sramoval, kesal se ni nikoli.

V treznosti se je čutil krivega in osramočenega. Kadar se je pogledal prav na dno, kamor je le redko grebel, se je imel celo za izkoriščevalca. Kam so šli njeni lepi denarci! Pred dekletom se je čutil dolžnika. Ta zavest ga je v nekaterih trenutkih mučila in tlačila kot mora. Tisti grenki, težki občutek je kdaj pa kdaj le z njeno pomočjo lahko potlačil vase. Vselej, kadar je v zavesti krivice molče in v zadregi stal pred njo, ga je pogledala tako toplo in odpuščajoče, da mu je zahlipalo v srcu. To ga je vsakikrat še huje priklenilo nanjo. Da bi le ne bilo njegove prekleto slabosti, poželenja po pijači, ki mu je tičalo v krvi... Včasih se mu je zdelo, da ji bere rahlo nejevero

v očeh. To ga je sicer bolelo, a ji tega nikoli ni omenil... Morda pa se moti...

Zdrznil se je in dvignil glavo, ki mu je bila zlezla na prsi. Misli so ga bile nekoliko streznile. Poleg tega je bil skoraj pozabil na vino. Skozi odprta vrata je vel nočni hlad in podil dim skozi ozko, zamreženo okno na drugi strani. Pivci so bili že odšli. Kdaj? Le rahlo se je tega spominjal. Pri zadnji mizi je sedela natakara in brez teka večerjala. Njemu nasproti je sedel plavolasec postarnega obraza in žvečil ostanek cigare.

Drejcju je bilò, kakor da se mu je vinjenost razklala, skozi špranjo je pogledal ozek pramen čiste zavesti, le telo je bilo brez moči. Ni se veselil te streznjenosti, prinašala mu je na dan stvari, ki jih je hotel pokopati. To ga je dražilo. Toda vsa nejevolja se mu je obrnila proti plavolascu, ki ga je venomer gledal s svojimi vodenimi očmi in se mu zagonetno smehljal, kakor da se mu roga. Kaj mu hoče? Kateri vrag ga je poklical k njegovi mizi?

Ni mogel prenesti tega pogleda. Zdelo se mu je, da ga nečesa spominja, sam ni vedel česa. Sklenil je, da ga ne bo pogledal, naj oni le boljši vanj do mile volje. Pa se ni mogel premagati, da je znova dvignil pogled. Iste oči, isti nasmeh na koncu ustnic.

Natočil si je vina, a je imelo grenek okus, kakor da mu ga je kdo zastrupil. Z jezo je ostanek v kozarcu zagnal po tleh.

»Škoda za kapljico!« se je oglasil neznanec in se ozrl na mokro liso.

Drejc ga je pogledal. In zdelo se mu je, da ga razume. Kakor da se ga hoče s tem znebiti ali ga osramotiti, je porinil predenj svojo četrtinko.

»Če si žejen, ná, pij!«

Plavolasec si je nalil in pil, nato je dalje žvečil svojo cigaro. Ni ga gledal več tako vsiljivo, tudi izraz na ustnicah se mu je spremenil.

Drejcju se je znova nekaj grenkega dvignilo iz globine duše in mu pekoče stopilo v zavest. Dvakrat zapored si je segel v lase, ki so mu silili na ozko čelo, kakor da jih hoče z občutki vred potlačiti pod klobuk. Toda spovračali so se mu vedno znova kakor obad in ga motili. Da bi mu le vino nenadoma ne bilo tako zelo grenko! Ozrl se je po izbi, kakor da nekaj išče na temnih stenah.

»Koliko je pa zdaj že ura?« je vprašal.

Izvedel je. Bilo je že pozno. Kmalu bodo zaprli krčmo. Zdrznil se je, kakor da ga je zbadlo do srca. Ali mu je res tako naglo prebignil čas? Medtem se je dodobra opil in se zopet malce streznil. Prepozno! In mu je bilo čisto na tihem tudi prav tako, kakor da je s tem razrešen neprijetne dolžnosti. Le vest mu je neprestano brnela ko tenka struna. Ni se dala zamamiti s tako jalovo tolažbo.

Z veliko dlanjo si je potegnil preko obraza, kakor da hoče s tem zatreti vzdih.

»Ali se ti mudi domov?«

»Kaj?« je dvignil obraz v plavolasca, kakor da je bil že pozabil, da mu sedi nasproti in se je šele tedaj zopet spomnil nanj. Čemu ga moti? In mu je bilo hkrati prijetno, ker ga je s svojimi besedami odvrčal od trpkih občutkov. »Meni se nikamor ne mudi,« bi bil rad zaobrnil pogovor v drugo smer, a se mu ni posrečilo. »K zdravniku bi moral.«

Neznanec je bil začuden, nasmeh mu je znova pogledal iz konca ustnic.

»K zdravniku ob tej uri? Ali si bolan?«

In je bilo Drejcu nenadoma celo prijetno, da ima tega človeka za družbo. Nič mu ni bilo žal za vino, tudi je laže prenašal njegov pogled. Najrajši bi vsaj pol duše odkril temu tujcu.

»Ne, nisem bolan,« je kimal v mizo. »Zdrav sem ko riba... Saj me vidiš... Moja... moja — nevesta je bolna...«

V glas je položil toliko bridkosti, da je naredilo vtis na neznanca, ki je pil njegovo vino.

»Hudó?« je vprašal.

»Hudó? Kaj jaz vem!« je Drejc v zadregi srknil zadnjo kapljico iz praznega kozarca in ga je zopet postavil na mizo. »Bo pa rajši le hudó. Še nikoli, kar pomnim, ni bila bolna, ni stokala ne tožila... Ni ena tistih žensk... Zdaj pa nenadoma... stoka in toži... že mora biti hudó... Tako je blede, da sem se je kar ustrašil... Pa tako suhcene noge ima, da jih je groza pogledati... kakor kak otrok... kakor moja roka v zapestju... Nič ne lažem, videl sem jo, pokazala mi jo je... kakor moja roka v zapestju...«, je zastokal iz sočutja.

Plavolasec se je nasmehnil, Bog ve čemu. Drejc nasmeha ni prezrl, zbodel ga je, da se je razburil.

»Zakaj se smeješ,« je zapičil vanj motne oči.

»Saj se ne smejem,« se je oni zresnil in sukal prazno četrtinko med prsti. »Le tako... Če je res hudó bolna, saj lahko pozvoniš pri zdravniku... Ta ali ona lekarna je tudi ponoči odprta... Kje pa je — tvoja nevesta?«

Drejc je bil medtem že pozabil na razburjenje, vendar mu ni odgovoril na zadnje vprašanje. Neznancheve besede je mozgal v sebi. Ljubše bi mu bilo, ako bi ga oni prepričeval, da je že prepozno za zdravlila. Kdo bo ob tisti pozni uri kolovratil po mestu, iskal zdravnika in pritiskal na zvonce? Saj bi nazadnje še dopovedati ne znal. In kdo ve, če ga držijo noge! Tudi ni vedel, koliko denarja ima še v žepu. Ni se ga upal prešteti. In četudi ga je neprenehoma vznemirjala temna slutnja, si je znova strastno prigovarjal, da vendar ni tako hudó. Menče spi, počitek ji je vrnil sile; še greh bi imel, ako bi jo budil. Od trenutka do trenutka bolj je bil prepričan o tem. Trpko zavest krivde, ki ga je venomer grenila, je bilo treba vtopiti. Hudiča! Dvignil je obraz in z očmi poiskal natakario.

»Liter vina!« je zaklical.

Poizkusil je govoriti vsakdanjosti in se je silil s pijačo. Nenadoma je dvignil pest, kakor da hoče koga udariti, a jo je trdó položil na mizo.

»Grdó sem naredil,« se je obtožil, kakor nikoli v življenju. »Grdó sem naredil,« je bridko ponovil.

»Kaj si naredil?«

»A?« je uprl pogled v neznanca. Besede je bil govoril sam zase, prišle so mu bile iz najskrivnejšega kotička v duši. Niso bile namenjene za tuje uho. »Pij, če hočeš, a pusti me!« je rekel grozeče. »Pij in pusti me! Kdo si ti, a?«

In ni čakal odgovora. Kakor da se je ustrašil svoje odločnosti, se je v naslednjem trenutku ves pogreznil vase. Nekaj zoprnega, težkega mu je z vso silo leglo v dušo. Glava mu je klonila na roké...

Menče je bila ves dan tako sama, sama, sama.

Pa saj si je sprva želela te samote. Ni marala nikogar, ker bi bila rada razmišljala. Če je bil kdo pri nji, jo je begalo. Toda kako težko ji je bilo razmišljati! Ni se mogla rešiti iz začudenja, ki je raslo odnekod in jo vso pokrivalo ko pajčevina. Telo je gorelo, gorelo, kakor da leži na žerjavici, a duh ji je plaval v blodnih sanjah.

Proti večeru se je komaj zavedala, kaj se z njo godi.

Spala je in vendar ni spala. Ne, tisto ni bilo nikako spanje in niti sèn. Vse nekaj drugega, nedopovedljivega. Zdelo se je, da lovi vsak najmanjši šum tam zunaj in ji zamolklo bobni v motni zavesti. Čutila je še sončno progo, ki je padala skozi okno in ležala na odeji. Rada bi jo vrgla s sebe, ako bi bilo mogoče. Ni se mogla ganiti.

Da bi se le mogla docela zdramiti! Da bi le mogla misliti! Kar ji je migotalo pred duševnimi očmi, so bile spačene sanjske podobe, napol zastrte in se niso dale zgrabiti. Življenje, Drejc, vse je dobivalo čudno, drugačno obliko. Pretakalo se je mimo nje, izginjalo in se spovračalo. Ni se trudila, da bi lovila te bežne podobe. Saj ji je bilo nazadnje dobro, tako mrzlično dobro. Kakor da leži na vodi, se trese ko šiba, a ob nji venomer plivkajo valovi, ognjeni valovi... valovi...

Opazila je, da sončni pramen ne leži več preko postelje; soba se je pomračila, glasovi tam zunaj so se spremenili. Priroda je zabrenkala večerno melodijo. Skozi okno je zavel hlad. Čutila je, kakor da ji voljna reka teče čez prsi in čez obraz, a jo vendar duši. Da bi se vsaj za trenutek napolnila skeleča praznina v njenih prsih!

S težavo je odprla oči... Mrak. Pred njo, ob postelji je stala senca človeka. Kdo? Doroteja? Gospodinja? Saj ji je bilo vseeno. Neki glas ji je prišel na uho. Besede je komaj razumela, le rahlo so se ji dotikale zavesti. Mehanično je odgovarjala nanje. Ne, ona ne bo jedla. Tudi pila ne bo. Pa je bila tako zelo žejna, da jo je peklo v grlu in se ji je jezik sprijemal na nebó. Da, ona se počuti bolje. O, nji je že čisto dobro. Bala se je, da jo prepeljejo domov ali v bol-

nišnico. Ali da jo bodo nadlegovali z vprašanji zaradi Drejca... Da, ona bo spala. Saj že spi. Ali ne vidijo?

Ni res, ne bo spala. In če bi tudi za nekaj časa začumela, bi to ne bilo nikako spanje. Pričakovala je nečesa...

Sobica je bila nenadoma tako zelo temna in okoli nje vse tiho. In tedaj je iznenada legla na njeno čelo mrzla roka. Prestrašila se je, a se ni mogla ganiti. Doroteja! Mrzla roka se je umaknila, izginila v temo, kakor je bila naglo vstala iz nje. Glasna molitev, ki je kakor oddaljen šum kapljala v njeno zavest. Lajež psa. Zdelo se ji je, da nekdo s šibo nabija po odeji... Tema in tišina...

Začumela je. Kakor da je za nekaj časa umrla. Ni čutila duše ne telesa. Da, gotovo je bila že pozna noč, ko se je zdramila. Po poti, ki je vodila mimo hiše, je pel pijanec, pes se je divje trgal na verigi. Saj se ni zaradi tega zdramila. Bil je strahoten občutek, ki je objel hkratu dušo in telo, da se je pognala kvišku. Kakor da jo je zgrabila smrt in se ji upira z vsemi silami.

Niso je več mučile blodnje, njena zavest je bila za čudo jasna. Kje je? Ah, da, sobica... In tam siva svetloba v oknu. Doroteja s podrhtevajočim, zdravim spanjem. Polagoma ji je prihajalo v zavest vse, kar se ji je zgodilo... In kakor da ji je pri tem zmanjkalo moči, se je zrušila na posteljo. Vsa se je kopala v potu. Imela je občutek, da nikoli več ne bo vstala.

Zaječala je od bolečine... Misel na Drejca, ki ji je dotlej le medlo, neenakomerno mučila zavest, se ji je nenadoma bridko zjasnila. Kako je prej z muko razmišljala! Tedaj se je z vso silo svoje duše čisto zbrala. Da bi le ne bilo več blodenj, ki so jo huje mučile kot telesne slabosti!

In je stal pred njo Drejc, ves upognjen, z dolgimi, trdimi rokami ob telesu. Kod le hodi? Moj Bog, kod se le mudi? Rada, tako rada bi bila živela še nekaj let. Že zaradi lepih sanj, ki jih je tako zvesto gojila. Vse upanje je polagala v zdravila. Saj bi se bil moral Drejc že davnaj, davnaj vrniti. To je dobro vedela. Še ga je bila pripravljena zagovarjati, vendar ji je nekaj težkega leglo v dušo. Sama sebe ni mogla varati.

Morda je stopil v krčmo. Gotovo je stopil v krčmo. Saj nato je bila pomislila takoj spočetka. Poznala je njegove slabosti, poznala tako natančno, kakor da jih nosi na dlani. Saj mu tega ni zamerila. Naj le pije kozarec vina! Kaj ima drugega od življenja? A še je pomislila na sočutje, ki ga je opazila na njegovem obrazu, ko je stal ob nji, ob postelji; ni mogla verjeti, da je res tako pozabil nanjo. Saj je vedela, da kljub navidezni trdoti ni brez srca, toda toliko nežnosti in sočutja mu še nikoli ni pogledalo izpod skorje. V tistem trenutku ga je bila še bolj vzljubila.

Ob tem spominu ni mogla ne hotela verjeti, da je misel nanjo potopil v pijačo. In vendar si ni mogla drugače razlagati, zakaj ga še ni... Prej ji je bilo tako dobro, da ima med vsemi ljudmi vsaj

enega, ki v stiski skrbi zanjo. Tedaj pa se je nenadoma počutila strahotno samo, samo... Žejalo jo je, popravljala si je usta. Rada bi pila... Iz občutka popolne osamljenosti se ji je storilo tako bridko, da jo je zaskalelo še v rokah in nogah.

Zaječala je. Rada bi se bila premaknila, pa se ni mogla... Moj Bog! Vzdihovalo je srce, ne ustnice. Tudi prej ji je kdaj pa kdaj prišlo na misel, da Drejc tega ali onega ne dela prav. Toda vselej se je zdržnila vase, kakor da je naredila greh že z golo mislijo. Hotela si ga je ohraniti čistega, neoporečnega, četudi je po sili sama sebi lagala. Ne, nikoli bi ne bila odprla ust, da bi izrekla le najtišji očitek. Tedaj pa se je v nji prvič dvignilo proti njemu. In se tega občutka ni otepala, ni se ga prestrašila, kakor bi se ga bila drugekrat. Preveč je bila razočarana. Saj je že zdavnaj vedela, da od njene zemske ljubezni ne bo ostalo drugega kot pobožna misel, da se bosta kdaj držeč se za roké sprehajala po raju. Ona in Drejc — ženin in nevesta. Toda tedaj — kakor da je naenkrat grdó opljuval njene zemske sanje in onostranost. V tistem trenutku je prvič čutila, da je njeno življenje izgubilo vsak zmisel. O, saj bo umrla, saj bo umrla. To ji je bilo naenkrat čisto jasno. In niti ni bila žalostna zaradi tega. Bolelo jo je razočaranje, osamljenost, ker ni imela nikogar, da bi jo v smrtnem boju nežno držal za roko. Kakšna čista otroška želja! In vendar je v tistem trenutku visela na nji z vso dušo...

Zamežala je, trdó zamežala, kakor da bi s tem hotela omrtvičiti svoje bolečine in občutke. Čemu se tako razburja? Zakaj se križa s takimi mislimi? Saj bo nazadnje le prišel. Kam naj sicer gre? In tedaj mu bo povedala, da ji je bilo bridko, tako zelo bridko. In da ni bilo lepo, da jo je tako pozabil. Ne bo mogla zamolčati, da bi mu ne rekla. Skrušen bo stal pred njo, kakor vselej, kadar se je zavedal kake krivde. »Grdó si naredil,« mu bo rekla. Ne preveč trdo, da ga ne bo ranila, poznala je njegovo občutljivost, a vendar dovolj jasno, da bo razumel. Opravičeval se bo ves v zadregi, si segal z roko v lase in tedaj mu bo vse odpustila. In morda ji bo celo žal, da je spregovorila...

Nasmeh ji je legel na obraz in takoj ugasnil. Nič več ni bila tako huda nanj. Bridkost ji je polagoma kopnela. Čisto rahlece mu bo očitala, če bo sploh mogla govoriti. Usta so se ji preveč sprijemala. Ali bi ji mogle besede skozi grlo ne da bi prej zgorele? Tako zelo se je umirila, da jo je znova prijemala omotica. Ne, tega ni hotela, hotela je ostati budna. Hotela ga je slišati, ko se vrne. Saj je bila že pozna noč, petelini so zapeli.

Z muko je okrenila glavo in poslušnila. Vsako poletje je spal na senu poleg kamrice. Kadarkoli se je zvečer vračal vinjen iz mesta, ga je slišala prihajati po lesenih škripajočih stopnicah. Saj je le redko mogla zaspati, preden se je vrnil. Poizkusil je hoditi tiho, neopazno, a se mu ni posrečilo. Roka mu je drsala ob steni in trdó

zadela ob vrata. Nato je z glasnim vzdihom legel. In nji je bilo dobro, ko ga je imela v bližini...

Prisluškovala je napeto in čutila, kako ji pri tem ginevajo moči. Kakor da se ji je sluh poostril, je ujela vsak šum tam zunaj... V vejah je šumelo, listje se je rahlo drgnilo med seboj. Nekdo je hodil po cesti. Dva — morda fant in dekle... Pes je zaropotal z verigo. Iz daljave se je razlegnil vrisk lokomotive... Nova tišina... Bojevala se je med zavestjo in omotico...

Ali je bila res začumela? Morda jo je bila obšla trenutna slabost. Ko se je nenadoma zdramila, je prestrašena odprla oči, kakor da je nekaj zamudila. Hotela se je dvigniti, sesti, a ni imela moči. Nobene grenke misli na Drejca, niti kapljice očitania. Kakor da so se ji tesni občutki raztopili in se zlili s temo. Toda vstali so drugi.

Sama ni vedela odkod, morda iz polzavestnih sanj, se je bila vzela neka misel in ji s takim strahom prešinila dušo in telo, da ji je omrtvila bolečino. Drejcu se je nekaj zgodilo! Kako, da prej ni pomislila na to? In niti ni utegnila obžalovati svojih prejšnjih občutkov. Če tudi je pozabil nanjo, denar zapil, bi se bil moral vendar že davnej vrniti. Pozno je, petelini so že odpeli, krčme so že zaprte. Nikoli ni obležal ob cesti, vsakikrat se je vrnil domov. Vinjen, da se je komaj držal na nogah, a je vendar našel svoje ležišče. Če bi se tudi ne upal stopiti k nji, bi ga slišala iti mimo.

Ni ga bilo! Mesto se ji je zmeraj zdelo polno nevarnosti. Morda je prišel pod kak avto, ki se jih je tako bala. Ali se mu je zgodilo karkoli drugega, česar si niti misliti ne more. Saj ni imela časa ne moči, da bi preudarila vse možnosti. Vse zastrto z meglo, jasna je bila le bojazen, ki se ji je v hipu podvojila, potrojila, postoterila. Gotovo leži okrvavljen kje na cesti. To ni bila materinska skrb, ampak vse nekaj globljega, kakor je bila z vso dušo prepletena in povezana z njim. Zazdelo se ji je, da je vse njeno bistvo eno samo, veliko ječanje. Nič več ni mislila nase. Vso jo je obšla le ena goreča želja in volja, da mu mora pomagati.

Vsa zbegana je zastrmela v sivo okno. Bilo je v tisti temi edino, kamor se je lahko oprl pogled. Ali naj pokliče Dorotejo? Nekaj mora storiti. Toda saj bi je, gluhe, nikoli ne zbudila... Napela je vse moči, se pognala kvišku ko riba iz vode, v naslednjem trenutku je že stala na tleh.

»Drejc!« se ji je hripavo iztrgalo iz izsušenega grla. »Pomagajte! Drejc!«

To je bilo vse, kar je zmogla. Velika, skeleča bolečina se ji je dvignila iz prsi. Bilo ji je, kakor da se ji duša trga od telesa. Čutila je, da izgublja zavest. Toda morala se je, hotela se je vzdržati na nogah. Hlastnila je z rokami, kakor da bi se hotela zgrabit za steno, a je ni dosegla... Zgrudila se je...

Drejc se je zdramil ob zori. Prebudilo ga je streznjenje in hlad, ki je pred sončnim vzhodom vel čez polje. Le za trenutek je odprl oči, bil je še ves omotičen. Nekam nejevoljen, kakor da ga je nekdo motil v spanju, je zopet zaprl veke. Popravljal se je na ležišču.

Kljub zaspanosti in omotici se je narahlo zavedel, da ne leži na senu kakor ponavadi. Odtod tudi hlad in neugodje. Kje je? Znova je odprl oči in pogledal v sivo svetlobo zarje, ki je bolj in bolj bledela. Prostorno zeleno polje z drevjem, zadaj gore. Nad njivami rahla meglica, kakor da komaj vidno izpuhtevajo tla.

V trenutku ga je predramilo, mu pregnalo zaspanost in ostanek pijanosti. Sedel je in si pomel oči, kakor da ne more verjeti. Ne, tu se ni dalo nič izbrisati ali spremeniti. Ležal je sredi njive v rjavem kupu napol suhe mlade detelje. Spoznal je okolico, pot med njivami, redke hiše sredi sadovnjakov, tam zadaj Oslavje v luči prvega dne.

Kako je zašel tja? Z dlanjo si je pogladil obraz, nato je segel s prsti v skuštrane lase. Kje je izgubil klobuk? Zavest, da nima pokrivala, mu je bila strašno neprijetna, večkrat zaporedoma je segel na glavo, kakor da bi upal stvar s tem kaj spremeniti. Ne, klobuka ni hotelo biti. Ozrl se je okoli sebe in ga zagledal daleč tam na njivi.

In kakor da mu je klobuk končno zdramil duha, so mu začele posameznosti prihajati v spomin. Ali ga ni iz gole objesti vrgel od sebe, ko se je vračal iz krčme? Četudi je bil pijan ko mavra, je imel še zmeraj toliko zavesti, da se je sramoval iti domov. In saj mu ni bilo samo zaradi sramovanja... Vsega se ni takoj spominjal, med posameznostmi so zijale široke razpoke. Da, zaspal je bil za mizo, nato so ga postavili na cesto. Nekdo ga je spremljal, ni se mogel otresti. Naglo si je preiskal žepe in se prepričal, da so prazni. Dobro se je spominjal, da mu je bilo ostalo še nekaj drobiža.

Tiho je zaklel in zaškrtal z zobmi... In nato je s sramovanjem pomislil: ali me kdo vidi? Pobral se je naglo na noge, ki so se mu zapletle. Saj ni bil več pijan, o ne, treba se mu je bilo le malce izhoditi. Potegnil si je hlače do pasu in si vlačil bilke iz las, otepel si je obleko. Zazehal je na videz malomarno, kakor da hoče s tem samega sebe prepričati, da se ni nič zgodilo, da je vse v redu. Če bi le mogel prevarati samega sebe! Vsaj samega sebe.

Telo je bilo navrhano neugodja, a duša gnusnega občutka, kakor večkrat, kadar se je streznil. Le da je bil zdaj gnus še postoterjen. Te občutke bi bil najrajši zatrl in potlačil vase. Pa v treznosti mu je bilo to vselej nemogoče. Tisto jutro trikrat nemogoče. Nihče ne ve, kako je človeku, ki se na tihem sam zaničuje.

Zaslišal je korake na poti. Pobral je naglo klobuk in si ga je poveznil na glavo. Že je stal na robu njive.

Mimo je drobnela starka, bržkone se ji je mudilo k zgodnji maši. Pogledala ga je začudena, nato je uprla pogled v tla in hitela po poti. Drejc je gledal za njo. Torej le ni tako zgodaj, kakor si je mislil. Sonce bo kmalu vstalo.

Bil je ko izgubljen sredi polja, za trenutek ni vedel, kam naj se obrne. Najrajši bi se bil izmuznil na cesto in se odzibal v hribe. S praznimi žepi, ubog kakor cerkvena miš. Niti toliko ni imel, da bi lahko še enkrat stopil v krčmo.

Zavzdihnil je. Ozrl se je po hiši, čije siva streha se je dvigala izmed zelenih krošenj. Menče! Tedaj se mu njena podoba ni prikazala zabrisana kot v pijanosti, bila je stokrat živa. Če bi odšel, ne da bi jo vsaj pozdravil, bi storil višek grdobije in izdajstva.

O, da, zaradi nje si je večkrat na tiho očital, a še nikoli tako globoko kot v tistem trenutku. Kar ni mogel prestajati, žgalo ga je ko žerjavica. In se je znova zatekel k samoprevari. Njena bolezen — prazen poplah, zdaj je gotovo že boljša. Danes ta dan bo vstala. In če ne že danes, jutri zagotovo, ko bo on že na cesti... Iz želje, da bi bilo tako, mu je zraslo prepričanje, da ni drugače. Toda na dnu je še vedno strašila plahost in senca tegobe.

Stopil je po poti, ki je vodila v skoraj ravni črti med brajdami in drevjem. Misli so mu mirneje snovale. Kar se dá tiho, bo zlezel na seno, mislili bodo, da se je vrnil že ponoči. Pozno sicer, zato ni maral nikogar buditi. Da bi le misli na Menče ne bilo! Ali ji bo mogel pogledati v oči? Tolikokrat mu je že odpustila, mu bo pa še zdaj, poslednjič. Še po denarju ga ne bo vprašala. »Saj mi je že čisto dobro,« bo dejala. »Škoda bi bilo, če bi bil zavrgel za nepotrebna zdravila.« Svoj dolg ji bo omenil kdaj pozneje, ko mu bo manj grenko. A ona ne bo marala nič slišati.

In se je nasmehnil pri sebi.

Proti hiši je stopal oprezno, da bi ne slišali njegove šepajoče hoje. Saj je še zgodaj in še niso vstali. Pes mu je pritekel naproti in se mu je vzpenjal do pasu. »Proč, mrha!« Tam ob gredah na koncu hiše si je dala opraviti Doroteja. Postal mu je nerodno. Ali je že vstala? Obračala mu je hrbet, da ga ni videla, slišati ga ni mogla... Že je bil na stopnicah...

Vlekel se je mimo vrat kamre, tedaj ga je iznenada nekaj priklenilo na mesto. Nekaj, za kar ni bilo vnanjega vzroka, prišlo je iz njegove notranjosti. Kakor da se mu je podoba, ki si jo je naslikal o Menčinem izboljšanju, v trenutku zrušila. In četudi ji je res bolje, ga je gotovo vso noč pričakovala. Tako mu je blizu... obšlo ga je sočutje kot prejšnji dan... ni mu dalo, da bi se tatinsko izmuznil na senó. In preveč ga je peklo. En sam njen pogled bo zalegel za vse njegove izgovore, potem mu bo laže.

Rahlo je pritisknil na kljuko in tiho odprl v kamrico. Skozi edino okno, ki je bilo na stežaj odprto, je lila jutrnja svetloba. Tedaj se mu sobica niti zdaleč ni zdela tako siromašna kakor drugekrati. Oči so mu prebegnile po vseh kotih in ostrmele. Menčina postelja je bila prazna, pregrnjena. Kje je Menče?

V prvem zavzetju mu je sto misli naglo ko blisk prešinilo možgane. Ali je res ozdravela in vstala? In prav tedaj ga je črna slutnja

s tako silo zgrabila za grlo, da mu je pokopala vsako vedro misel. Upognil se je kot pod bremenom. Če bi ne bil že trezen, bi se bil v tistem trenutku na mah predramil iz pijanosti.

Vrnil se je na mostovž. Naglo, z begajočimi očmi je pregledal vse hkratu — grede, njive, sadovnjak, prostor pred hlevom... Kje je Menče? Še vedno ni izgubil vsega upanja. Ni je bilo. Le Doroteja je še vedno sključena stala pred brajdo. In gospodinja je stopila na hišni prag.

Nič več mu ni prišlo na misel, da bi se skrival. Zagledala ga je in on je uprl v njo svoje oči. Imela je dolg in resen obraz, bolj dolg in resen kot ponavadi. Njene neprespane oči so mu nekaj živo dopovedovale. Tedaj se je okrenila tudi Doroteja. Opazil je njena objokana lica, rdeče obrobljene oči in obraz spačen od tegobe.

Zašibile so se mu noge, nekaj ledenega mu je stopilo v srce in mu ga stisnilo. Saj ni res, saj ne more biti res! Ženski sta molčali, a on ni mogel več strpeti v negotovosti. Odšel je po stopnicah, huje je šepal kot ponavadi. Pognal se je proti hiši.

»Kje je Menče?«

Glas mu je zastajal v grlu.

»Odpeljali so jo.«

Gospodinja je govorila z istim nebrižnim glasom kot vselej, četudi ni kazala ravnodušnega obraza.

»Kam?«

»V bolnišnico. Ponoči je zavpila, da nas je prebudila iz spanja. Našli smo jo na tleh, bruhrnila je bila kri. Nič več se ni zavedela.«

Drejc je hlastnil za sapo. Vsaka beseda, kakor da mu nekdo žeblje zabija v lobanjo. Zgrabilo ga je za srce, kakor da mu ga hoče iztrgati. Ni si imel časa očitati ne razmišljati. Bil je ko okamenel od presenečenja.

»Kako je to mogoče!« je zastokal. »Kako je to vendar mogoče? Pa ni umrla?«

»Ko so jo odpeljali, je še živela. Pa dolgo ne bo več... Saj jo greste obiskat, ne? Pridite nam praviti, kako je z njo!?«

»Seveda... seveda...«

Drejc se je le malo zavedel, kaj govori.

»Nekaj zaslužka ima še pri nas. Ali ji ponesete? Počakajte malo!«

Gospodinja se je krenila in odšla v hišo. Drejc je stal na mestu in se je ves plah, izgubljen ozrl, kakor da se ne znajde. Biló mu je, kakor da se je svet v enem hipu ves spremenil in se mu mora znova privaditi. Tako strašno tuje in čudno mu je bilo ob srcu. Od začudenja še prava, globoka žalost ni našla v njem prostora.

Ko je držal denar na dlani, zadnji Menčin zaslužek, ni vedel kam z njim. Nazadnje se je zbral in ga vtaknil v žep.

»Zbogom!« je rekel.

Ves ko omotičen se je opotekal po poti. Bil je že na koncu brajde, ko ga je nenadoma poklicala Doroteja.

»Drejc! Drejc!«

Rad bi bil sam s seboj, a vendar mu je bilo dobro, da ga je klic zdramil iz občutkov. Ozrl se je. Doroteja mu je dajala znamenja, naj jo počaka. Vsa upognjena, v pošvedranih čevljih je drsela proti njemu. Ko ga je dosegla, ga je zgrabila za roko.

»Drejc,« mu je govorila z drhtečim glasom, »kako se mi ona smili! Še bi bila lahko živela. Tako dobra... zmeraj sva si bili prijateljici... Reci ji, če je še živa, da bom molila zanjo. Na Sveti Gori bom molila in za mašo bom dala... Pa ne verjamem, da še živi... Toliko krvi, komaj sem jo izmila... Drejc, kako se mi smili...«

Prenehala je, kakor da ji je vzelo besedo, obraz se ji je spačil, solze so ji tekale po licih. In Drejcu je krčevito stiskala in stresala roko. Kakor da s tem izraža svoje poslednje, neme občutke. Pri tem mu je gledala v usta; prežala je, kaj ji bo, gluhi, povedal.

Drejc je molčal. Ne bi bil mogel govoriti. Šele Doroteja mu je s svojimi besedami in jokom do dna zdramila žalost, ki se je zmerom le počasi porajala v njem. Zatrepetala mu je spodnja čeljust, solze so mu navrele v oči. Zacepetal je z zdravo nogo in se premagal. Hkratu so mu starkine besede prebudile očitiranje. Doroteja je rada živela, objokovala je tuje, prezgodaj ugaslo življenje. Toda na dnu besed je bilo še nekaj drugega, česar ni bilo mogoče prezreti.

Odhajal je po poti. Zanašalo ga je na kraj, kakor da je pijan, mrzel pot mu je stopal na čelo... Saj je že dobra... Posmeh mu je skrivil ustnice. Ves večer se je hoté varal, še tisto jutro, še pred nekaterimi minutami, sedaj mu ni bilo več do tega. V svoji želji je vlekel na desno, a življenje je šlo svojo pot na levo. Z vsakim korakom bolj je bil prepričan, da je on zakrivil njeno smrt. In če bi tudi zdravilo ne bilo pomagalo, bi ji bil moral prinesiti vsaj tolažbe. Še po duhovnika ji niso poslali... Samo njega je imela, a on...

Stisnil je zobe in se naredil trdega, da je zaglušil stok, ki mu je silil iz prsi... Saj morda še ni umrla. Zavedela se je iz omedlevice in leži v bolnišnici. Te misli se je oklenil z vso dušo. Ne da bi se hotel s tem še enkrat varati. Toda v tistih trenutkih samoočitiranja je bila to njegova edina, najbolj vroča želja. Nato bi lahko vsaj malo popravil, kar je zagrešil. Četudi ne bo ozdravela, vsaj videla bo, da ni tako slab, zavržen človek in ni tako zelo zapuščena na svetu.

Drejc je le redko molil, kadar je bil zdoma. Včasih iz navade, zaradi družčine, a nikoli iz srčne potrebe. Tedaj se je v dušni stiski spomnil na Boga, kakor morda še nikoli v življenju. Odkril se je in pokrižal. Ne meneč se za ljudi, ki jih je srečaval, je molil očenaš za očenašem. Toda ni prisluškoval besedam, njihov globoki pomen je ostajal nekje v ozadju. Misli so mu venomer obletavale le Menče. Hotel jo je rešiti. A zato, je čutil, niso več zadostovale le človeške moči. Morda je bilo prvič, da čisto nič ni mislil nase, ampak le nanjo, le nanjo... Da bi le živela, da bi ozdravela, potem bo poroka. Denar si bo izposodil, nič več ne bo odlašal. Dovolj dolgo sta čakala...

Šepetajoči glas se mu je čudno odbijal v ušesu. V prsih mu je stokalo kot bolniku.

Izza Panovca je vstalo sonce. Mrč, ki je ležal nad Vipavsko dolino, se je topil v svetlobi...

Drejc se je ustavil pred bolnišnico, ki je stala ob zelenem drevo-redu. Nekoč je že bil v tistem poslopju. Obiskal je tovariša, ki ga je bila ob košnji oplazila strela. Zdaj ga niso spustili skozi vrata. Kdo je? Kaj hoče ob nenavadni uri?

Nestrpen, izbičan od negotovosti bi si bil najrajši izsilil vhod. Pa saj ni znal jezika in jim ni mogel dopovedati, kaj hoče.

»Popoldne je za obiske, stric, popoldne...«

Postal je na ulici in si z dlanjo obrisal lica, kakor da si hoče bridkostni izraz postrgati z obraza.

Mesto se je čimdalje bolj prebujalo. Tramvaji, vozovi, množica ljudi, ki se je praznično oblečena razlivala po ulicah.

Širne ceste, ki so ko žarki tekle na vse strani, a Drejcu se je zdelo, da se nima kam deti. Lahko bi bil stopil v krčmo, a ni hotel porabiti niti stotinke od denarja, ki ga je nosil v žepu. Toda saj tedaj ni čutil niti žeje niti lakote. In niti trudnosti. Hodil je ob hišah, zadeval ob ljudi in se je nazadnje umaknil v javni vrt, kjer je sedel na klop.

Sključil se je, si prekrižal roke na kolenih in strmел v pesek. Lise svetlobe, ki je padala skozi široke, zelene krošnje kostanjev. Poti so bile pozlačene. Barve pisanih cvetličnih gred so se prijetno ujemale s petjem nedeljskih zvonov od treh cerkva hkratu.

Čas se mu še nikoli ni vlekel tako strašno po polževo. Tiste ure so bile ko neskončna planjava, ki je ni mogoče prehoditi. Predstava, kako Menče leži na belih rjuhah v dolgi vrsti postelj. Misel nanjo mu je bila ko naočniki, skozi katere je opazoval svet okoli sebe. Smeh igrajočih se otrok, zaljubljeni pogledi vojakov in pestunj, curek vode sredi kotanje, zlate ribice, praznično oblečeni ljudje... Čemu vse to?

Tiste ure so ga strahotno izmučile. Samemu sebi se je zdel strašno star, počutil se je bolnega...

Vrata bolnišnice so se slednjič odprla na stežaj. Prihajali so ljudje, svojci bolnikov, se drug za drugim usipali na hodnike, hodili po stopnicah, kakor da so doma, in izginjali v sobane.

Drejc je stal s klobukom v rokah in se ko izgubljen oziral za njimi.

»Bog ve kje bi jo našel,« je enemu izmed njih povedal, koga išče.

»Povprašajte v pisarni,« je oni skomiznil z rameni. »Najbolje je, ako vprašate v pisarni. Oni že vedo.«

Usmiljeni brat v črni halji je sedel za pisalno mizo in nekaj računal. Kaj bi rad? Drejc je povedal Menčino ime. Brat se je ozrl po tovarišu, ki je tipkal neko pismo. Spregovorila sta nekaj nerazumljivih besed. Nato se je zopet okrenil do njega.

»Morta,« je povedal.

Drejc je razumel. Te besede mu ni bilo treba šele razlagati. Zamajal se je ko na pol posekano drevo. Vendar ga ni tako hudo zadelo, kakor bi ga bilo, če bi ne bil pretrpel dolgih ur čakanja in negotovosti, ko so mu vse možnosti trikrat in trikrat živo stopile pred oči. Bog ni uslišal njegove prošnje. To je samo ugotovil, ni obtoževal. Končno mu je bila novica celo v olajšanje, strahotna napetost ga je popustila. Dovršeno je, nič več se ne da spremeniti. Celo očitke je potisnil nekam v ozadje.

Ko pijan je stopal po tlakovanih hodnikih, prisluškoval korakom, ki so grozeče odmevali pod stropom. Delal se je močnega. Od vsega je ostala le tiha, vdana žalost, ki jo je tiščal pod trdo skorjo svoje čudi.

Menče ni bila sama. V vrsti dveh drugih mrličev je ležala čisto v kotu. Mladenič, ki je imel obvezano glavo in brezkrven obraz, je bil ves posut s cveticami. Ob njem sta stala gospod in gospa, oba v črnem; gospa je jokala in se brisala z robcem, gospod je nem od žalosti strmel nekam predse. Drugi mrlič je imel obraz pijanca. V zabuhlih licih mu je tlel nebrižen, skoraj rogajoč se nasmeh, kakor da se norčuje še iz smrti.

Drejc se je čudno milo storilo ob pogledu na Menčino drobno telo. Bledi obraz z ostrim nosom, sklenjene koščene roke — vse je bilo ko dih, ki ni od tega sveta. Svetloba sveč se je v polmraku igrala na potezah obličja, ki se ni mnogo spremenilo. Drejc se je zdelo, da ga venomer na skrivaj opazuje izpod rahlo zaprtih trepalnic. Znane dobrotne oči; tudi obraz ni izražal očitanga, le okamenel strah, ki ga je rahlo zagrinjala smrtna spokojnost. Ob njeni glavi je ležal šopek cvetic.

Kdo jih je daroval? Morda nekdo, ki jih je prinesel mladeniču z obvezano glavo, a se mu je v srcé zasmilila v svoji zapuščenosti. In kakor da je to Drejca spomnilo na neko dolžnost, se je nekam plah, v zadregi ozrl okoli sebe. Toda imel ni ničesar. Ničesar razen misli nanjo in molitve.

Pomočil je palec v kotliček z blagoslovljeno vodo in se pokrižal.

Ni maral misliti na svojo krivdo, vendar se ni mogel povsem otresti očitkov. S kakšno mislijo nanj je umrla? Zdrznil se je. Vprašanje mu je narekovalo samoljubje. Zopet je mislil pred vsem nase. Saj ga zdaj vidi, gotovo ga vidi, kako mu je v duši, in da mu solze tečejo po licih.

Res je jokal. Z dlanjo si je otrl obraz in pozabil na molitev. S poslednjo mislijo, kako ga vidi in dobrotno sodi iz onostranosti, se je potolažil. Pokropil jo je in se pokrižal.

Stopil je na ulico, že se je čutil olajšanega. Ostal mu je le občutek, kakor po groznih sanjah. Biló mu je, kakor da mu je palo z ramen breme vsake dolžnosti in krivde. Kakor da se je vse zgo-

dilo davnaj, davnaj, nekje v drugem življenju. Mučil ga je le še občutek osamljenosti in osirotelosti.

Ulice so bile ob tisti uri skoraj prazne, sonce je žgalo. Hodil je, poleg njega senca, roko je tiščal na denarju. Bil je strahotno utrujen, izpraznjen, žejen do slabosti. Pogreba ni mogel čakati — kam naj se medtem dene v mestu? Tistega denarja se ne sme dotakniti. Ko se vrne v hribe, bo dal za maše, za prošnje molitve do zadnje stotinke...

Pred krčmo zunaj mesta mu je nenadoma zastala noga. Cesta je bila ko žerjavica, izza zelenih kostanjev se mu je vablivo nasmihal izvesek. Potegnil je denar iz žepa in ga preštel na dlani. Ugasil si bo žejo in še bo ostalo za maše. Če bi ga Menče videla, bi mu sama rekla, naj si poplakne žalost... Da gre dalje, bi njena duša ne našla miru...

Samo od sebe ga je zagnalo proti krčmi. Utrujen, a vendar blažen se je sesedel na klop pod kostanje...

FRANCÉ KOBLAR

PISMA JOSIPA STRITARJA BRATU ANDREJU

Pričujoča, večinoma mladostna pisma Josipa Stritarja sicer ne prinašajo posebnih odkritij, vendar dobro označujejo človeka in čas, zato so vredna, da se ohranijo kot prispevek k Stritarjevi osebnosti, zlasti kot neposredne priče pisateljevih domačih razmer in njegovih prvih pogledov v življenje. Zadnji dve pismi, iz l. 1866. in 1868., pa sta tehtna slovstveno zgodovinska dokumenta, potrđilo in dopolnilo najvažnejših dogodkov v našem slovstvenem razvoju. V vseh pismih, tudi v najstarejših pa govori že tisti osnovni glas, ki je človeku in pisatelju skupen: kramljajoči poročevalec in samozavestni razmišljevalec se oblikuje že tukaj; mnogo širše in globlje kakor v teh mladostnih, zasebnih spisih Stritar tudi kasneje ni gledal življenja. Tudi zmisel za dobroto tega sveta, za to, kar potrebuje v redu in udobnosti človeško telo, čut za lepo zunanost, zlasti za obleko in gospodarsko umerjena treznost se značilno izražajo v vseh teh pismih.

Andrej Stritar¹, ki je bil, kakor bomo videli, svojemu mnogo mlajšemu bratu glavni podpornik, in zdi se, precej strog dobrotnik, ni

¹ Andrej Stritar, najstarejši otrok zakoncev Andreja in Uršule v Podsmreki se je rodil 22. nov. 1823; v letih 1837—45 je dovršil ljubljansko gimnazijo in licej, nato je vstopil v semenišče, pel kot tretjeletnik 5. julija 1848. doma v Laščah novo mašo in od l. 1849. služil kot kaplan v Premu (do 1852), nato v Sori (1862) in v Dobu; ker so mu oči pešale, je že naslednje leto (1863) »valetudinarius« v Skaručini, od 1867 na Kureščku in od 1971 kot vpo-kojen kaplan v komendski župniji; nekaj časa je stanoval v Lahovčah, nato pa se je ustanovil v Mostah pri Komendi; umrl je 17. febr. 1907 (prim. Šema-